

MANUSCRISE ROMÂNEȘTI DIN SEC. AL XVIII-LEA ÎN PĂRȚILE SĂTMĂRENE

DORU RADOSAV

Circulația cărții vechi românești din sec. XVIII-lea, dincolo de aspectul statistic al edițiilor și exemplarelor, a determinat un fenomen cultural de maximă semnificație acela al copiilor-manuscrise realizate după ediții tipărite, fenomen ce se convertește cu certitudine într-un act de cultură.¹

Aceste manuscrise sînt un răspuns local la ceea ce a însemnat modelul editorial al secolelor XVII—XVIII și care adunate și cercetate dau imaginea unei *biblioteci reflexive* a ceea ce a însemnat lectura și cultura librărilor a acelor secole. Copiile manuscrise se situează virtual în completarea edițiilor tipărite, realizîndu-se astfel nu numai prelungirea geografică a cărții tipărite ci și a așa numitului *timp de lectură*, pentru că manuscrisele se realizează la cîțiva ani sau uneori decenii după ediția tipărită.

În cele ce urmează ne vom ocupa de trei manuscrise: Triodul de la Aciaua (1733), Triodionul de la Mădăras (1742), și Molitvenicul de la Mocira (1734).

I. Triodul de la Aciaua (1733)

- 1) Biblioteca Muzeului județean Satu Mare, inv. 5812.
- 2) Dimensiuni: L=33×20 cm. B=31×19 cm.
- 3) Manuscrisul are 264 file nenumerotate, text roșu și negru, pe o singură coloană cu inițiale ornamentate și viniete.

Descrierea

- f. 1—4 lipsă (se notează în continuare f. 5r cu f. 1r)
f. 1—5r „Săptămîină în postu“
f. 5r—17v „În sîmbăta svîntului și dreptului Lazaru“ (în colontitul apare uneori și prescurtat „În sîmbăta lui Lazaru“)

¹ Radosav, Doru, *Copii — manuscrise ale Cazaniei lui Varlaam — 1643, în nord-vestul Transilvaniei* în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai“, Series Historia XXV (1980), fasc. 2, p. 15.

- f. 18r—19v „În simbăta florilor“
 f. 20r—31r „Dumineca a șeasia“
 f. 31v—43v „Miercuri sara în săptămîna mare“
 (în colontitlu „La gioi mari“)
 f. 44r—50r „În z/i/ua de gioi mari“
 (în colontitlu „La gioi mari“)
 f. 50r—72r „În Ev/a/ng/elia/la/ gioi mari“
 (în colontitlu „Slujba chinurilor“ sau „Slujba la patimi“)
 f. 72r—112v „Ciasurile în svînta vinerea mare“
 f. 112v—146r „În svînta simbăta mare“ (în colontitlu apare uneori „În simbăta paștilor“)
 f. 146v—168r „În svînta și marea dumineca a paștilor“
 (în colontitlu: „În ziua paștilor“)
 f. 168r—173r „În luna luminată“
 f. 173r—184r „În marțea luminată“
 f. 184r—190r „În miercurea luminată“
 f. 190r—196r „În gioia luminată“
 f. 196r—202r „În vinerea luminată“
 f. 202r—204v „În simbăta luminată“
 f. 204v—220v „În dumineca după paști“
 f. 221r—244v „La Înălțarea Domnului nostru I. Hristos“
 f. 245r—264r „La dumineca pogorîrii duhului svînt“
 (în colontitul apare și forma „La ziua rusaliilor“)

Insemnări

- 1) Pe contracoperta 1: „Dintre cărțile Sinteii Beserici de ...
 ... Aciua Mai 22 Anul 1860.
 Georgiu Donca și cantore și învățătoriu
 de loco“ (în grafie latină)
- 2) fila 1 „Triod scris de popa Chirila din Aciua în 1733“
 (în grafie latină)
- 3) fila 34v „Manuscriptele leam de copiat în 27 mai 1893“
 (în grafie latină)
- 4) f. 100v „... Jerej mnogo greașnii rabu Bojii Chirila at Aciua Sakmarskoj Varmeghiu Ungarscoi zemlea“
 „preotul mult păcătoșul robul lui Dumnezeu, Chirilă din Aciua din varmeghea Sătmarului, Țara Ungariei“
- f. 104v „În anul 1893 în a 2 a zi de la rusali am decopiat scrierile pentru sâne a scrietorului anume A. F. Cherecheșiu“.
 1893, 27 mai“ (grafie latină)
- f. 146r „Scrisam eu popa Chirilă de Aciua de varmeghia Sacmariului în anii Domnului 1755 z/i/ua lunii lui iunie în 8“ (grafie chirilică)
- f. 244v „Eu popa Chirila de la Aciua scrisam carte anume Triod țvetnia în anume de la XC. 1733, mai 1 zi“.

II. Triodionul de la Mădăras (1742)

- 1) Muzeul județean Satu Mare, inv. 5797
- 2) Dimensiuni: L=32,5×21 cm. B=31,5×20 cm.
- 3) Manuscrisul are 105 file nenumerotate, text roșu și negru, pe 2 coloane cu inițiale ornamentate și viniat.

Descrierea

Foaie de titlu ornamentată cu un chenar cu motive geometrice și 2 figuri în contrapost frontal (probabil a sfinților Nicolae și Grigorie) în partea de sus a chenarului 2 figuri de ingeri.

Text: Triodion (adecă) tri cîntări, ce cuprinde întru sine slujba cei să cuvine a săptămîinii Sfințelor Patimi din simbăta dreptului Lazar pină în seara sfinții și luminații zi a învierii Domnului nostru I.C.X.C.

Acuma a doua scris de la Grozan Dumitru cu cheltuiala părintelui P. Popa Vasilie. Scris în Mădăras. 1742 mai 25.

f. 1r—12v Vinerea a șasea săptămîină

— în colontitlu „Vinerea a șasea săptămîină a sfintului post“

f. 13r—22r Duminica florilor

f. 22r—30r În sfinta și marea luni la utrenie

f. 30r—36r În sfinta și marea marți la utrenie

f. 36r—44v În sfinta și mare miercuri la utrenie

f. 44v—52r În sfinta și mara joi

f. 52r—61v Slujba a sfințelor patimi a Domnului Nostru I.C.X.C

f. 61v—74r În sfinta și mare vineri

f. 74r—101v În sfinta și mare simbătă

f. 101r—105v În sfinta și mare duminica a paștilor

Însemnări

- 1) f. 105v „Iară cei ce veți întimpla a ceti iub/itori/ de Dumnezeu creștini bucurați-/vă/ în Domnul și ori ce veți afla greșit îndreptați cu duhul blîndeților ne prind în ponosu veri în cuvinte veri în slove, veri în scurtatul tipicelor și a Parimiilor din simbăta cea mare, că au scurtat pentru neputința norodului celu de obște. Însă nu eu am scurtat pentru ușurarea scrisorii meale, ceau scurtat acolo unde sau tipărit cărțile, să le fie mai ușor noroadelor a asculta ne supărîndu, și săle fie ascultarea cea cu dragoste primită la Dumnezeu, acăruia slava și (mărirea n.n.)“.
- 2) foaia de titlu, versurile la învierea lui Lazăr

III. Molitvenicul de la Mocira (1734)

- 1) Biblioteca Muzeului județean Satu Mare inv. 5803
Manuscrisul este coligat cu tipăritura „Molitvenicul de 'nțeleș“ Iași 1681
- 2) Dimensiune: B=19 cm×16 cm, fără coperti
- 3) De la fila 1—38 lipsă (tipăritură), de la f. 38 la f. 119 sînt numerotate filele cu număr cu soț
De la fila 120 începe manuscrisul cu 72 file (nenumerate)
Textul roșu și negru este scris pe o singură coloană cu inițiale ornamentate.

Descrierea

- f. 1r—7v „Canonul sufletului“
- f. 7v—34v „Rînduiala prohodului“
- f. 35r—39v „Rînduiala îngropării coconilor“
- f. 40r—41v „Molitva de toate spurcăciunile“
- f. 41v—42r „Molitva babei“
- f. 42r—42v „Molitva la sfințirea apei de scurtu“
- f. 42r—45r „Molitva cînd intră în post“
- f. 45r—47v „Molitva ispovedaniei“ (în colontitlu „Rînduiala . . .“)
- f. 47v—50r „Rînduiala cînd se va tîmpla a pricișciuj bolnavul“
- f. 50r—51r „Molitva la ziua sfîntului Petru“
- f. 51r—51v „Molitva la duminica florilor pre sălci“
— altă grafie (cerneală neagră)
- f. 52r—52v „Molitva nevestii vrînd să miargă în beserecă după nuntă“
- f. 53r—65v „Rînduiala ispovedaniei“
- f. 66r—68r „Cuvîntul de ertăciune la morți“
altă grafie
- f. 68r—70r „Molitva la învierea lui XC“
altă grafie
- f. 70r—71r „Molitva la naștere lui XC“
- f. 71v—72v „La liturghie. Sfînta evanghelie de la Ioan“

Insemnări:

- 1) f.39v „Pis robu popa Lupu din Mocerea de lîngă Baea Multă (!)
(Baia Mare n.n.) țînător“
— pe aceeași filă mai jos apare însemnarea
„Dumănești“
- 2) f. 51v „Scrisam eu popa Lupu aceste Molitve dumnezești cu păcătoasă
mîna mea cea din țărînă: în zilele împăratului Karoluțu dela Beci.
anulu domnului nostru lui IC.XC 1734, miasiti octobrie 11 dni“

Triodul de la Aciuma, scris în 1733, de popa Chirilă, a fost folosit în strana bisericii pînă în 1893 conform însemnărilor de pe carte, deci reali-

zindu-se un timp de lectură de peste un secol și jumătate. Credem că modelul traducerii, al acestui „Triod înflorit“ cum apare menționat în însemnarea din carte, a folosit probabil ediția de la Rîmnic din 1731, care are la bază o ediție rusească de la 1682².

Triodionul de la Mădăras, scris la 1742 de Dumitru Grozan diacul, este probabil o copie a Triodului săptămîinei mari, din 1726 București. Trebuie remarcat faptul că însemnarea de la fila 105v este aproape identică cu frazele de la sfîrșitul Triodionului din 1726³, privind scurtarea textului tipărit de către autor, pentru „neputința norodului de obște, ca să le fie mai ușor“. Copistul adaugă însă că scurtarea s-a făcut „acolo unde s-au tipărit cărțile“ și „nu eu am scurtat pentru ușurarea scrisorii mele“. Diacul Grozan Dimitrie din Mădăras mai apare pe o însemnare de carte în anul 1761⁴. Un alt copist din părțile sătmărene din aceeași perioadă este dascălul Gavril din Tiream, care copiază un Triod la 1730⁵.

Molitvenicul din 1734, scris de popa Lupu din Mocira, este coligat cu Molitvenicul de'nțeles din 1681, începînd de la fila 119 a tipăriturii. Spre deosebire de cuprinsul tipăriturii sînt incluse alte molitve preluate din Molitvenicul de la Bălgrad din 1689⁶, deoarece necesitățile de cult locale cereau alte rînduiri și molitve, decît cele arhieresti așa cum este menționat la sfîrșitul Molitvenicului de la Tirgoviște din 1713⁷. Se pare conform însemnării de la fila 39v al manuscrisului că acest Molitvenic deși copiat la Mocira lîngă Baia Mare, a ajuns la Domănești (județul Satu Mare).

În părțile sătmărene s-a realizat încă o copie după Molitvenicul de la Bălgrad, în anul 1729 de către cunoscutul copist Ioniță Cămărzanul din Țara Oașului⁸.

Manuscrisele prezentate, au fost realizate și au circulat în părțile sătmărene și evidențiază receptivitatea mediului cultural-romănesc din această parte a țării, față de producția librărilor de la sfîrșitul secolului XVII și prima jumătate a secolului XVIII.

De la începutul timpului din trecut au fost în lumină un mare număr de cărți care au avut o circulație intensă în această parte a țării. Cu toate acestea, în prezent, nu mai există un interes deosebit pentru cărțile de cult, înzestrate dincolo de Carpați.

² B.R.V., II p. 43—44 „Triodul deplin“ din 1731, credem că este sinonim cu ceea ce popa Chirilă numește „Triodul înflorit, adică un triod ce cuprinde cîntări și rugăciuni din săptămîna Paștilor și pînă la Rusalii. În afară de acest Triod, se mai cunoaște încă un manuscris realizat de popa Chirilă din Aciua și anume un Minei, manuscris din anul 1628, în timp ce copistul era preot în Unimăt (jud. Satu Mare), cf. Birlea, Ioan *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 2.

³ Cf. și B.R.V. II p. 34.

⁴ Pop, Dariu, *Mărturii strămoșești*, Satu Mare 1938, p. 60.

⁵ *Ibidem*, p. 93 cf. și *Pagini din istoria Maramureșului* Baia Mare, 1967, p. 92.

⁶ B.R.V. I, p. 291.

⁷ B.R.V. I, p. 551.

⁸ Pop, Dariu *op. cit.*, p. 34.